

Reijo Savolainen

Ongelmana omakuva — kirjastotieteen ja informatiikan tutkimuskohteen tematisointia

Savolainen, Reijo, Ongelmana omakuva — kirjastotieteen ja informatiikan tutkimuskohteen tematisointia (Problems of identity — an attempt to thematize the object of library and information science). *Kirjastotiede ja informatiikka* 7 (1): 10–17, 1988.

The nature of library and information science as a discipline is discussed from the point of view of clarifying its primary object. The author suggests that, because the constitution and development of the modern industrial society is dependent on the creation and utilization of knowledge, the concept of 'availability of information' is the 'first premise'. Library and information service exemplifies a historically developed, specific mode of institutionalized social practice which actualizes the demands of information availability by connecting the users of information to the different information resources documented for public use. The primary object of library and information science can be thematized as this institutionalized practice. The fact that the practice represents a combination of social, economic, cultural and technical elements complicates the question about the 'core object'. Maybe the most constructive approach is to view the object of library and information science from an interdisciplinary standpoint utilizing the concepts, methods and results of e.g. sociology, mass communication research and computer science because their contributions are essential for the framing of questions about the availability of information through the library and information service practice.

Address: The Academy of Finland, Science Policy Library, Hämeentie 68, SF-00550 Helsinki, Finland.

Suomessa on käytetty 1980-luvulla yllättävänkin runsaasti puheenvuoroja, jotka liittyvät tavalla tai toisella kysymykseen kirjastotieteen ja/tai informatiikan tiedekuvasta ja suhteesta muihin tieteenaloihin. Nämä pohdiskelut voidaan karkeasti jakaa kuudeksi ryhmäksi (ks. taulukko 1). Eri pohdinnoista ja kirjoituksista löytyisi runsaasti aineistoa ja virikkeitä kirjastotieteen ja informatiikan itseanalyyssia varten — mitään sitä koskevaa (ainakaan dokumentoitua) keskustelua ei kuitenkaan ole syntynyt, poikkeuksena Laaksovirran (1983a) artikkeli informatiikan »kahdesta historiasta», joka innoitti pariin kommenttipuheenvuoroon (Järvelin

1984, Okko 1984). Tieteenalan omakuvan pohdiskelu näyttää kiinnostavan jatkuvasti, mistä on yhtenä osoituksena Kirjastotieteen ja informatiikan yhdistyksen lokakuussa 1987 järjestämä lauantaiseminaari aiheesta Kirjastotiede ja informatiikka ryhmäkuvassa (sen alustuksista ks. myös Järvelinin ja Vakkarin artikkeli tämän lehden numerossa).

Sytykkeitä tieteenalan omakuvan selvittämiseen antoi varmaankin omalta osaltaan muutama viikko ennen seminaaria Edistyksen Päivillä 1987 esitelmöinyt Åbo Akademin filosofian professori Lars Hertzberg. Hän asetti varsin problemaattiseen valoon erilaisten tehtävä-

Taulukko 1. Kirjastotieteen ja informatiikan tiedekuvaa koskevia pohdintoja Suomessa 1980-luvulla.

-
- (i) yleiset, lähinnä tieteenfilosofisista tai -sosiologisista lähtökohdista nousevat tarkastelut, joissa eritellen tieteenalan keskeisiä määreitä ja suhteutetaan sitä muihin tieteenaloihin. Esimerkkejä:
- Kauppi, 1981 (kirjastotieteen ja filosofian suhde)
  - Tuormaa, 1982 (kirjastotieteen ja informatiikan tieteellisen identiteetin määreiden problematiikka laajan tieteenteoreettisen konseptin taustaa vasten)
  - Laaksovirta, 1983b (tieteellisen ajattelun ja arki ajattelun erot ja yhtäläisyydet)
  - Niiniluoto, 1985 (kirjastotieteen luonnehdinta ulottuvuuksilla »deskriptiivinen kirjastotiede» – »suunnittelutiede»)
  - Volanen, 1986 (tiedeyhteisön rakentumisen problematiikka)
- (ii) tiedeanalyysia valaisevien metodologiakysymysten pohdinta
- Laaksovirta, 1985 (kirjastotieteen ja informatiikan tutkimuksen metodologiset lähtökohdat)
- (iii) kirjastotieteen ja/tai informatiikan tutkimuskohteen ja tutkimustehtävien tematisointi
- Okko, 1981 (kirjastotieteen rakenne)
  - Malmberg, 1981 (tutkimuskohteen tematisointi tieteellisen viestinnän näkökulmasta)
  - Kirjastotiedettä ja informatiikkaa etsimässä, 1981 (antologia)
  - Pietilä, 1981 (arvio edellämäinitusta teoksesta)
  - Järvelin & Vakkari, 1982 (kirjastotieteen ja informatiikan tutkimuskohteen hahmottelua)
  - Jussilainen, 1984 (kirjastotyö ja tiedonintressit)
  - Suominen, 1986 (kirjastoteoreettisen oppi- ja tutkimusalan teorian hahmottelu tiedonintressiteoriaan tukeutuen)
- (iv) tieteenalan historia
- Laaksovirta, 1983a (informatiikan juuret: informaation tieteellisen analyysin linja ja informaation hallinnan linja)
  - Järvelin, 1984 ja Okko, 1984 (kommentteja edelliseen)
  - Vakkari, 1985 (historia literariasta kirjastotieteeksi ja informatiikaksi)
- (v) kirjastotieteen ja informatiikan institutionalisoituminen Tampereen yliopistoon
- Iivonen, 1986 (kirjasto-opista kirjastotieteeksi ja informatiikaksi)
  - Okko, 1986 (dokumentaation näkökulma K & I -alan koulutuksen järjestelyyn 1960- ja 1970-luvun taitteessa)
  - Vakkari, 1986 (tutkimuksen asema kirjastokoulutuksen murroksessa)
  - Tammekann, 1987 (kirjastotieteen ja informatiikan professuurin hoidon ongelmat lukuvuonna 1971–72)
- (vi) tutkimuspoliittiset linjaukset
- Kirjastotieteen ja informatiikan laitos, 1983 (tutkimuspoliittinen ohjelma)
-

lähtöisten oppialojen korottamisen »ammattitieteinä» akateemisten oppialojen rinnalle (ks. Hertzberg 1987). Kirjastotiede mainittiin yhtenä näistä »ammattitieteistä» (muita olisivat mm. tiedotusoppi, hoitotiede ja kotitaloustiede). Hertzberg oli näkevinään mahdollisuuksia tietynlaisten »älyllistä kulttuuria vaarantavien» tekijöiden muodostumiseen, mikäli nämä »ulkoisten näkökohtien» nojalla akateemisten oppialojen galleriaan nostetut tieteenalat hyväksytään yhtä legitimeiksi kuin tieteenalat, joita ei ole sidottu tietyn ammattialan liekaan. En puutu tässä tämän kummemmin Herzbergin argumentaatioon – tuntuisi kuitenkin problemattiselta ajatella, että oppi- tai tutkimusalan tieteellisyys asetettaisiin epäilyttävään valoon

vain siksi, että se on syntynyt jonkin spesifisen ammattikäytännön pohjalta ja on sidoksissa siihen tutkimuskohdeulottuvuutensa puolesta. Jos tämä argumentaatio otettaisiin kirjaimellisesti, niin »ammattitiedesytyksiä» voitaisiin kohdistaa moniin muihinkin ja akateemisen asemansa ajat sitten vakiinnuttaneisiin tieteenaloihin kuten esim. lääketieteeseen.

Tieteenalan omakuvan hahmottamisen lähtökohdista

Edellä esitetystä 1980-luvulla käytettyjen puheenvuorojen jäsenyyksestä käy ilmi, että tutkimusalan itseanalyysia voi lähestyä monista

eri suunnista; tarkastelujen sijoittamisessa jatkumolle abstraktinen — konkreettinen on niinkään havaittavissa eroavuuksia. Minkä tahansa tieteenalan, myös kirjastotieteen ja informatiikan omakuvan hahmottaminen on vaativa tehtävä. Sen suorittamiseksi olisi ensinnäkin arvioitava alan »teorian tila», ts. analysoitava alalla jo tuotetun tiedon substanssia systematisoituna tietokokonaisuutena. Tämä edellyttäisi mm. kyseisen »teorian»/»teorioiden» synnyn selittämistä ja teorian sisältämien käsitteiden loogisuuden, hedelmällisyyden, ilmiöiden selittämiskyvyn, kattavuuden, tieteenfilosofisten sitoumusten jne. »sisäisten» tekijöiden erittelyä. Toiseksi olisi tutkittava myös tieteenalalla käynnissä olevan tutkimuksen tilaa, arvioiden sen kattavuutta, painopisteitä, resurssitilannetta jne. seikkoja, jotka vaikuttavat siihen, millaista uutta tietoa ollaan nykyään tuottamassa/halutaan tuottaa tulevaisuudessa. Tämänkaltaisesta mammuttitehtävästä ei voida luonnollisestiikaan suoriutua yhdellä eikä kahdellakaan tutkimuksella. Esimerkkejä tietyn tutkimusalan tilan diagnosoimisesta toki löytyy — yhtä yritystä edustaa v. 1984 pidetyt 1. Oikeustieteen Päivät, joiden yli 20 alustuksessa pyrittiin arvioimaan maamme oikeustieteen tilaa, lähinnä kuitenkin »tutkimuksen tilan» osalta (ks. Oikeustieteen . . . , 1985).

Tiedeanalyysin tehtävien jäsentämisessä voidaan tukeutua tieteiden luokittelussa käytettyyn kolmijakoon, jonka mukaan tiedettä voidaan tarkastella sen (i) kohteen, (ii) metodin ja (iii) intressin näkökulmista (ks. esim. Kedrow 1975, 23). Syvällisen ja kattavan tiedeanalyysin laatiminen vaatisi näiden kaikkien näkökulmien huomioonottamista, koska tarkastelun rajaaminen vain yhteen aspektiin saattaa johtaa yksipuolisiin jäsennyksiin. Tämä koskee erityisesti yhteiskuntatieteissä ja mitä suurimmalla syyllä myös kirjastotieteessä ja informatiikassa näkökulmaa (ii) eli tiedeanalyysin perustamista metodien eksplikoinnin varaan. Esim. bibliometriikan erittely ei välttämättä kerro paljoakaan informatiikan tieteenluonteesta. Näkökulman (iii) eli tiedonintressien konseptin pohjalta lähtevä analyysi saattaa taas jäädä liian yleiselle (lähinnä tieteenfilosofisen reflektion) tasolle, ellei siihen onnistuta liittämään näkökulmaa (i) eli tutkimuskohteen tematisointia (kiintoisan yrityksen tähän suuntaan tekee esim. Suominen, 1986). Näkökulmasta (i) eli tutkimuskohteen määrittämisestä lähtevän erit-

telyn kriittisin kohta on puolestaan tutkimuskohteen luonnetta koskevan »ensimmäisen premissin» valinta ja perusteleminen. Olisi siis voitava löytää todellisuudesta jokin objekti, oli se esiintymismuodoltaan esineen- tai inhimillisen käytännön kaltainen ja argumentoitava, miksi juuri tuohon objektiin kohdistuva tarkastelu olisi perustana jonkin erityistieteenalan konstituoitumiselle.

Tiedeanalyysin ankkuroiminen tutkimuskohteen tematisointiin voidaan tulkitella kannanotoksi sen näkökohdan puolesta, että minkä tahansa tieteenalan tutkimuskohteen määrittämisestä tulisi tarkastella historiallisesti ehdollisena konstruktiona. Tämä viittaisi siihen, että tutkimuskohteen erittelyn syvyys riippuu siitä, miten sitä koskeva tieto on kasvanut ja kumuloituessaan »kypsynyt». Voidaan nimittäin väittää kuten Kurt Bayertz (tässä ks. Pietilä 1983, 217), että »tiede on mahdollista vasta kun sillä on käytettävissään historiallisesti kasautunutta aineistoa, jonka avulla se voi ylipäänsä konstituoida kohteensa».

Erilaisissa tutkimuskohdeteoreettisissa konseptioissa, kuten esim. Bayertzin tai Roy Bhaskarin esittämässä (ks. Pietilä, mt., 215—218) on tehty käyttökelpoiselta tuntuva erottelu »reaaliobjektin» ja »tietoobjektin» välillä. Reaaliobjekti edustaa ilmiötä, jota tarkastellaan (jonkin intressin välittämänä) kohteena — siitä voitaisiin käyttää myös nimitystä »tutkimusesine», johon tosin terminä saattaa liittyä erityisesti yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa tutkimuskohteen ontologisia piirteitä (ts. sen »esineellisyyttä») alleviivaava konnotaatio. Tietoobjekti viittaa puolestaan siihen kokonaisuuteen (konstruktion, teoriaan), joka tuotetaan tarkasteltaessa tai reflektoidessa reaaliobjektia. Reaaliobjektin ja sitä vastaavan tietoobjektin välinen suhde on problemaattinen yhteiskuntatieteessä (ja myös kirjastotieteessä ja informatiikassa) sen vuoksi, että toisin kuin luonnontieteissä, esim. biologiassa, reaaliobjekti on altis jatkuvalla historialliselle muuttumiselle: yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa ei reflektoida »ensimmäistä luontoa» eli luontoa luontona vaan »toista luontoa», joka on inhimillinen ja siten aidosti historiallinen konstruktio esim. esiintyessään yhteiskunnallisen instituution hahmossa.

Mikä olisi sitten kirjastotieteen ja informatiikan historiallisesti kehkeytyvä reaaliobjekti, josta voidaan tietystä kehityksensä vaihees-

sa konstruoida sen genesistä, kehityksen säännönmukaisuuksia ja erilaisia piirteitä hahmotettava tieto-objekti? Kirjastotieteen osalta sen konstruointia yrittivät jo esim. Gabriel Naude tai Martin Schrettinger, joiden klassiset teokset ovat samalla yrityksiä tieteenalan omakuvan hahmottamiseksi. En puutu tässä sen lähemmin näihin kahteen enempää kuin muihinakaan klassisiin konseptioihin, vaan otan tarkasteltavaksi nykypäivän esimerkin. Marjatta Okko (1981, 3–4) ratkaisee kiintoisalla tavalla ongelman, joka koskee kirjastotieteen reaaliobjektin määrittämistä:

»Kirjastotieteen kohdealueen peruskuviota on syytä hakea Unescon yleisessä informaatio-ohjelmassa ja sitä edeltäneissä ohjelmissa kehitetyistä käsitteistä. Näistä käsitteistä on saavutettu kansainvälinen konsensus ja niitä ovat olleet luomassa alan parhaat asiantuntijat. Esiin nousee parhaana peruskuviotarjokkaana kirjasto- ja informaatiopalvelujärjestelmän käsite, jolla tarkoitetaan kirjasto- ja informaatiopalvelutoiminnan institutionaalisia puitteita, myös itse toimintaa».

Kyse on siis tietyn historiallisen kehityksen läpikäyneiden ja sen kautta »kypsyneiden» käsittekokonaisuuksien valinnasta. Myös Järvelin & Vakkari (1982) rakentavat konseptionsa kirjastotieteen ja informatiikan tutkimuskohteesta tietyn historiallisesti muotoutuneen tutkimuskohdekonstruktion varaan (»instituutiokeskeinen» tutkimuskohdekäsitys), mutta heillä se on vain aineksena, jota kritisoidaan päästään vaihtoehdoisen tutkimuskohdetematisoinnin jäljille. Tutkimuskohteen identifioiminen voi tapahtua myös siten, että kysytään, onko olemassa sellaisia reaaliobjekteja, joista mikään muu tieteenala ei ole luomassa tieto-objektia (vrt. esim. Okko, mt., 6). Tämä lähestymistapa ei ehkä vaikuta yhtä hohdokkaalta kuin jokin yleisemmästä tieteenteoreettisesta positiosista lähtevä reaaliobjektien identifioiminen, joudutaanhan tuolloin ikäänkuin etsimään muiden, jo vakiintuneiden tieteenalojen väliin ehkä »jääneitä» tai »unohdettuja» alueita ja hakea niiden tutkimisen tarpeesta oikeutusta oman erikoistieteenalan olemassaololle.

Tämä lähestymistapa on toki tarpeellinen ja välttämätön opetuksen ja tutkimuksen vastuualoja ja niiden peittävyyttä koskevien kysymysten hoitamisessa. Tieteenalan tutkimuskohteen fiksoiminen pelkästään sen perusteella, että jokin muu tieteenala ei tunne sitä kohtaan tar-

peeksi mielenkiintoa tai vastuuta, on kuitenkin monella tavoin problemaattinen kysymys, etenkin sen suhteen, millä tavoin »uusi» tieteenala perustelee oman identiteettinsä muihin dissiplaineihin nähden ja millaisen profiilin se omaksuu tieteidenvälistä tutkimusta edellyttävien kysymysten suhteen.

Tiedon saatavuus ensimmäisenä premissinä?

Marjatta Okon (1981, 4) pohdiskelut kirjastotieteen tutkimuskohteen valaisemiseksi tuottavat ainakin yhden tärkeän oivalluksen, jolla on ymmärtääkseni käyttöarvoa myös kirjastotieteen ja informatiikan reaaliobjektin hahmottelun kannalta. Puhun seuraavassa kirjastotieteestä ja informatiikasta yhtenäistieteen merkityksessä; näen ensisijaiseksi ongelmaksi sen, mikä on se reaaliobjekti, jota tämän tutkimusalan piirissä työskentelevät refleктоivat kohteenaan enkä sitä, millaisten tieteenalakohtaisten nimilappujen alla tämä reflektointi kulloinkin tapahtuu. Okon artikkelissa on kyseessä ennen muuta idea, joka koskee K & I -palvelujärjestelmän roolia erilaisia tiedontarpeita artikuloivien käyttäjien ja erilaisten tietovarantojen yhteensaattajina tai yhteenkytkijänä. Lähden liikkeelle mainitusta asetelmasta ja käsitän K & I -palvelulaitoksen historiallisesti kehkeytyneeksi ja kehkeytyväksi instituutioksi, jonka olemassaolon oikeutusta ja toiminnallista perustaa voidaan tarkastella lähtien tiedon saatavuuden käsitteen tarkastelusta. Tiedon (käyttöön) saatavuutta on mahdollista hahmotella seuraavien lähtökohtien avulla.

(i) Yhteiskunnallisten arvopäämäärien ulottuvuus; yhteiskunnallisen työnjaon lisääntyminen, aineellisen tuotannon teollistuminen, tarvatuotannon ehtojen muuttuminen luonteeltaan kansainvälisiksi ja yhteiskunnan hallintorakenteiden moninaistuminen edustavat yhteiskunnan modernisaatioon liittyviä tekijöitä, joiden vaikutuksesta yhteiskunnan uusintamisdynamiikka on kokenut merkittäviä muutoksia. Tämä koskee erityisesti sitä, että yhteiskunnan materiaalisien perustan uusintaminen on käynyt yhä riippuvaisemmaksi yhteiskunnan aineettomien voimavarojen eli yleisesti ottaen tiedon uusintamisesta. Tiedon luominen ja hyödyntäminen yhdistyy positiivisella tavalla yh-

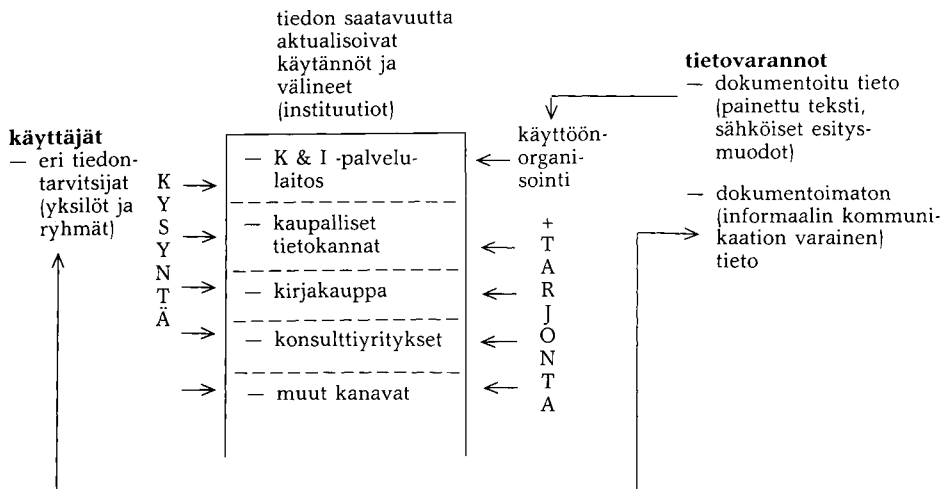
teiskunnan, talouden ja kulttuurin eri toimintojen ja rakenteiden uusintamistehtäviin ja yhteiskunnassa tuotetaan mm. tutkimus- ja kehitystyön välityksellä uutta tietoa, joka liitetään osaksi aiemmin luotua tietovarantoa. Kun käsitykset uusintamisprosessien ja tiedon positiivisesta yhteydestä yleistyvät ja vahvistuvat ja nähdään, että tiedon luominen ja hyödyntäminen palvelee tärkeällä tavalla mm. sellaisten yleisempien yhteiskunnallisten tavoitteiden toteuttamista kuten kulttuuriperinnön siirtämistä sukupolvelta toiselle, kansanvaltaiselle yhteiskuntamuodolle välttämättömän »valistuneen kansalaisen» kehittymistä tai elinkeinoelämän kilpailukyvyyn parantamista, niin nämä käsitykset eivät jää enää yksinomaan neutraaleiksi toteumuksiksi, vaan saavat myös normatiivisen ulottuvuuden. Se voidaan muotoilla yleiseksi vaatimukseksi, joka olisi esim. muotoa: tiedon luominen, etsiminen käyttöä varten ja hyödyntäminen ovat erilaisten tarpeiden tyydyttämiseksi yhteiskunnallisesti arvokas asia, joten tietoa on oltava saatavilla käyttöä varten. On huomattava, että tämä olettaus ja siihen liittyvä vaatimus ovat historiallisesti ehdollisia, mitä tulee mm. tiedon hyödyntämisen suhteen. Esim. nykypäivän läntisessä teollisuusyhteiskunnassa näyttää vaatimus tiedon saatavuudesta yhdistyvän varsin usein taloudellisten hyötyjen tavoittelun tehostamiseen.

(ii) Arvopäämäärien saavuttamisen edellyttämät keinot; jotta tiedon (käyttöön) saatavuutta koskeva vaatimus tai arvopäämäärä voitaisiin

toteuttaa, on organisoitava erilaisia käytäntöjä, joiden kautta ko. tavoite on aktualisoitavissa ja siinä ilmaistu yhteiskunnallinen tarve tyydytettävissä. Tiedon saatavuusvaatimuksen aktualisoimiseksi tarvitaan erityyppisiä tiedon tavoitettavuutta tai löydettävyyttä (käyttöön organisoitavuutta) koskevia käytäntöjä ja välineitä, joilla voidaan yhdistää toisiinsa erilaiset tietovarannot ja erilaisia tiedontarpeita artikuloivat käyttäjät. Tiedon saatavuutta koskevien päämääräluonteisten, yhteiskunnan tarvedynamiikkaan liittyvien oletusten ja vaatimusten tapaan nämä käytännöt ja välineet kehittyvät kulloistenkin historiallisten edellytysten ja mahdollisuuksien perustalta ja vakiintuessaan saattavat ajan oloon institutionalisoitua.

Kirjasto- ja informaatiopalvelulaitos edustaa yhtä historiallisesti muotoutunutta ja muotoutuvaa yhteiskunnallisen käytännön institutionalisoitunutta muotoa, joka aktualisoi omalta osaltaan tiedon saatavuuden vaatimusta. K & I -palvelulaitos toimii eri tavoin artikuloitujen tiedontarpeiden ja erilaisten tietovarantojen yhdyssiteenä ja toteuttaa tätä rooliaan enemmän tai vähemmän vakioiduin, periaatteessa kaikkia käyttäjiä varten suunnitelluin välinein. Asetelmaa voidaan havainnollistaa kuviolla (ks. kuvio 1).

Kirjasto- ja informaatiopalvelulaitos, toimiesaan käyttäjien ja tietovarantojen (positiivisen) yhteenkytkemisen toteuttajana edustaa yhtä institutionalisoituneen käytännön muotoa, jonka välityksellä luodaan mahdollisuus, että

Kuvio 1.

esim. dokumenttikokoelmiin sisältyvä tietopotentiaali voi toimia käyttäjän artikuloiman tiedontarpeen tyydyttämisen aineksena tai välineenä. K & I -laitoksen yhdyssideroolin luonteen muotoutumiseen eivät vaikuta vain käyttäjien tiedontarpeiden ja tietovarantojen kasvu ja laadullinen muuttuminen, vaan myös K & I -laitoksen tosiasiallinen asema tiedon saatavuutta toteuttavien muiden käytäntöjen ja instituutioiden kokonaisuudessa tai »informatioalan» kentässä. Eräät »tietoyhteiskunnan» visioista innostuneet ja tietoteknisen kehityspotentiaalin näkymistä huumaantuneet (kuten esim. Lancaster, 1982) ovat povailleet verrattain pikaista loppua erityisesti kirjastoinstituutiolle sikäli kuin se ymmärretään pelkäsi painettujen dokumenttien kokoelmaksi tai varastoksi. Lancasterin ennusteen toteutuminen olisi sinänsä yksi osoitus siitä, että nimenomaan kirjaston rooli tietovarantojen ja käyttäjien välisenä yhdyssiteenä on luonteeltaan kouriintuntuvan historiallinen ja altis muutoksille, jotka saattavat olla hyvinkin radikaaleja. Jos kirjasto katoaisi informaatioalan kuvasta, kuten Lancasterin konseptin tapaisissa »library science fiction» -povailuissa uskotaan, niin ainakin kirjastotieteeltä viettäisiin itse asiassa alta sen tutkimuskohde, kirjastoinstituutio tiedon saatavuutta aktualisoivana ja edistävänä käytäntönä. Oppialasta jäisi tällöin jäljelle informatiikka (tai yleinen informaatiotiede) ja sen kylkiäisenä tai kulttuurihistorian spesialiteettina »kirjastohistoria».

Suhtaudun kuitenkin varauksellisesti näihin verrattain kapea-alaisista, teknologiadeterministisen ajattelutavan leimaamista argumenteista nouseviin näkemyksiin. Historia on osoittanut, että kirjastoinstituutio pystyy uudistamaan tavoitteenasetteluaan ja toimintatapojaan sekä ottamaan käyttöön uutta tekniikkaa ajan vaatimusten mukaisesti. Sama koskee myös kirjasto- ja informaatiopalveluinstituutiota, jonka asema informaatioalan kentässä näyttää vielä pitkään turvatulta ainakin jos tieteellinen kommunikaatio tukeutuu edelleen vankasti dokumentoidun tiedon käyttöön ja jos tätä tietoa välitetään hyödynnettäväksi etupäässä julkiseen käyttöön tarkoitetuista tietovarannoista, erityisesti painettujen dokumenttien kokoelmista siten että käyttöönorganisoijana ja -välittäjänä toimii julkinen, yhteiskunnan kaikkia tiedon-tarvitsijaryhmiä palveleva laitos.

Edellä on tematisoitu kirjastotieteen ja infor-

matiikan tutkimuskohdetta (reaaliobjektia) tiedon saatavuuden tavoitteen ja sitä toteuttavien käytännön muotojen tai instituutioiden näkökulmasta. Tiedon saatavuuden (ylipäänsä) tarkasteleminen tarjoaisi laajemman kontekstin, johon voitaisiin yhdistää erityyppisen (tieteellisen, praktisen, viihteellisen tms.) tiedon saatavuuden, tai jos halutaan korostaa tiedonlähteille etsiytymisen näkökulmaa, tiedon tavoitettavuuden analysoiminen K & I -palveluinstituution välittämänä käytännönmuotona. Kirjastotieteen ja informatiikan tutkimus tematisoituisi näin ollen tiedon K & I -palvelullisen saatavuuden aktualisoitumisen ja edistämisen tarkasteluksi. Siinä olisi otettava huomioon niin tiedon kysyntää tai tiedonhankintaa osoittava lähestymissuunta eli »käyttäjät — K & I -laitos (yhdysside) — tietovarannot» kuin tiedon käyttöönorganisoinnin eli tarjontaa osoittava suunta, ts. se, miten erilaisia tietovarantoja voidaan asettaa tiedontarvitsijoiden käyttöön K & I -palvelulaitokselle ominaisin käytännöin, välinein ja työmuodoin. Kaiken kaikkiaan jouduttaisiin analysoimaan (i) tiedontarpeita (kuten mm. sitä, mitkä tekijät virittävät tiedonetsintään K & I -laitoksen välityksellä tai mitkä tekijät estävät sitä), (ii) erilaisten tietovarantojen käyttöönoton ja -organisoinnin mahdollisuuksia K & I -laitoksen välityksellä sekä (iii) sitä tapaa, jolla K & I -laitos toimii yhdyssiteen roolissaan informaatioalan muuttuvassa kentässä tai »ekologiassa».

Kirjastotieteen ja informatiikan identiteettiongelma

Tiedon saatavuutta aktualisoivan käytännön ja sen välineiden asettaminen kirjastotieteen ja informatiikan tutkimuskohteen tematisoinnin näkökulmaksi tuo esiin vaatimuksen laaja-alaisesta tutkimusotteesta, joka on lähtökohdiltaan korostetun tieteidenvälinen. Tiedon K & I -palvelullisen saatavuuden kysymyksiä ei voida selvittää yksinomaan kirjastoinstituution sisältä tai ehdoilla nousevan, teknokraattisesti sävyttäneeseen »suunnittelutiede»-konseptioon tukeutuvan tutkimusintressin pohjalta, vaan yrityksenä, johon voidaan yhdistää mm. sosiologian, tiedotustutkimuksen, kulttuuritutkimuksen, politiikantutkimuksen ja tietojenkäsittelyopin piirissä saavutettuja positiivisia tuloksia ja metodisia lähestymistapoja. Tämä on tär-

keää erityisesti silloin, kun problematisoidaan K & I -laitoksen yhdysideroolia suhteessa muihin tiedon saatavuutta aktualisoiviin käytännönuotoihin.

Mikäli kirjastotieteen ja informatiikan tutkimuksessa korostuu tieteidenvälinen lähestymistapa, niin tieteenalan omimman alueen määrittäminen ja yleisestikin oppialan identiteetin kirkastaminen tai profilointi suhteessa muihin tieteenaloihin käy yhä työläämmäksi ja tuottanee entistä tuntuvoampaa päänaivaava erityisesti kirjastotieteen ja informatiikan oppisisältöjen suunnittelijoille tai tutkimuspoliittisten linjausten laatijoille. Tieteenalan omakuvan, etenkin kokovartalokuvan luomista vaikeuttaa osaltaan vielä se, että kirjastotieteen ja informatiikan tutkimusta tehdään myös muualla kuin alan akateemisissa tyysijoiissa, mm. VTT:ssa, valtionhallinnon yksiköissä, tieteellisissä kirjastoissa ja atk-firmojen tuotekehityksyksikössä, olkoonkin, että tämä muu tutkimus painottuu soveltavaan tutkimukseen tai spesifiä tarvetta palvelemaan selvitystyöhön. Silläkin on kuitenkin oma merkityksensä sen suhteen, millaiseksi käsitys tieteenalan »tutkimuksen tilasta» muodostuu, erityisesti alan ulkopuolisten silmissä.

Kirjastotieteen ja/tai informatiikan omakuvan hahmottaminen ei ole kertaluonteinen tehtävä, vaan jatkuva prosessi, joka tuottaa erilaisia ja ristiriitaisiakin tulkintoja tieteenalan tutkimuskohdetta, metodia ja intressejä koskevista kysymyksistä. Ja tuskin tämä yleisasetelma muuksi muuttuukaan niin pitkään kuin on kyse elävästä oppi- ja tutkimusalasta, jonka reaaliobjekti(t) ja siitä tuotettava(t) tieto-objekti(t) ovat jatkuvasti alttiina muutokselle.

Hyväksytty julkaistavaksi 9. 1. 1988.

Lähteet

- Hertzberg, Lars (1987), Tieteen arvovalta ja ihmisen tehtävät. Esitelmä Edistyksen Päivillä 87, Tieteen kiroi ja siunaukset, Tampere, 2.—3. 10. 1987. — S.I. 1987. — 17 s. (moniste)
- Iivonen, Mirja (1986), Kirjasto-opista kirjastotieteksi ja informatiikaksi. — Kirjastotiede & informatiikka 5 (1986), n:o 3, s. 83—87.
- Järvelin, Kalervo (1984), Informatiikan historioista. — Kirjastotiede & informatiikka 3 (1984), n:o 1, s. 13.
- Järvelin, Kalervo & Vakkari, Pertti (1982), Kirjastotieteen ja informatiikan tutkimuskohteesta: alustava näkökulma. — Kirjastotiede & informatiikka 1 (1982), n:o 3, s. 67—72.
- Jussilainen, Maija (1984), Kirjasto ja tiedonintressit. — Kirjastotiede & informatiikka 3 (1984), n:o 3, s. 67—71.
- Kauppi, Raili (1982), Kirjastotiede ja filosofia. — Kirjastotiede & informatiikka 1 (1982), n:o 3, s. 54—57.
- Kedrow, B.M. (1975), Klassifizierung der Wissenschaften. Bd. 1. — Moskau: Verlag Progress, 1975. — 516 s.
- Kirjastotiedettä ja informatiikkaa etsimässä. Tieteenanalyysia ja tutkimussuuntauksia. Toim. Tuula H. Laaksovirta et al. — Tampere: UDK r.y., 1981. — 174 s. + liitt. — (UDK r.y., Tieteellinen julkaisusarja; 13).
- Kirjastotieteen ja informatiikan laitos (1983), Kirjastotieteen ja informatiikan laitoksen tutkimustoiminnan kehittämissuunnitelma. — Tampere: Tampereen yliopisto, 1983. — 7 s. (moniste)
- Laaksovirta, Tuula H. (1983a), Informatiikan kaksi historiaa. — Kirjastotiede & informatiikka 2 (1983), n:o 4, s. 100—105.
- Laaksovirta, Tuula H. (1983b), Tieteellinen ajattelu — arkiajattelu. — Kirjastotiede & informatiikka 2 (1983), n:o 1, s. 11—18.
- Laaksovirta, Tuula H. (1985), Tieteellinen metodi ja metodologia. Lähtökohtia kirjastotieteen ja informatiikan tutkimuksen metodologialle. — Kirjastotiede & informatiikka 4 (1985), n:o 2, s. 35—44.
- Lancaster, F.W. (1982), The evolving paperless society and its implications for libraries. — International Forum on Information & Documentation 7 (1982), n:o 4, s. 3—10.
- Malmberg, Tarmo (1982), Tieteellinen viestintä ja kirjastot. — Kirjastotiede & informatiikka 1 (1982), n:o 3, s. 73—77.
- Niiniluoto, Ilkka (1985), Kirjasto, tiede ja kirjastotiede. — Teoksessa: Kirjastot ja tiede. Seminaari Helsingissä 24.—25. 11. 1984. Toim. Tuula Haavisto. — Helsinki: Kirjastopoliittinen yhdistys, 1985, s. 5—22.
- Oikeustieteen tila ja tulevaisuus. Raportti ensimmäisistä oikeustieteen päivistä 1984. Toim. Raimo Lahti & Maria Rehbinder. — Helsinki: Suomen Lakimiesliiton Kustannus Oy, 1985. — 182 s.
- Okko, Marjatta (1981), Kirjastotieteen rakenteesta. — Kirjastotiede & informatiikka 1 (1981), n:o 1, s. 3—7.
- Okko, Marjatta (1984), Impressioita informatiikasta. — Kirjastotiede & informatiikka 3 (1984), n:o 1, s. 14—15.
- Okko, Marjatta (1986), Dokumentaation näkökulma kirjasto- ja informaatiopalvelualan koulutusmurroksessa 1960- ja 1970-lukujen vaihteessa Suomessa. — Kirjastotiede & informatiikka 5 (1986), n:o 3, s. 88—95.

- Pietilä, Veikko (1981), Mitä löytyi? Arvio teoksesta Kirjastotiedettä ja informatiikkaa etsimässä: tieteenanalyysia ja tutkimussuuntia. Toim. Tuula H. Laaksovirta et al. Tampere 1981. — Kirjastotiede & informatiikka 1 (1981), n:o 1, s. 22–24.
- Pietilä, Veikko (1983), Miten tiede kehittyy? Tiedusteluretkiä tieteen teorian kentälle. — Tampere: Vastapaino, 1983. — 278 s.
- Suominen, Vesa (1986), Kirjastonhoitajakoulutus ja kirjastoteoreettinen oppiaine ja tutkimusala. — Kirjastotiede & informatiikka 5 (1986), n:o 4, s. 120–125.
- Tammekann, Eeva-Maija (1987), Kirjastotieteen ja informatiikan professuurin ensimmäinen lukuvuosi 1971–72. — Kirjastotiede & informatiikka 6 (1987), n:o 2, s. 37–44.
- Tuormaa, Jussi (1982), Tieteellisen identiteetin määreistä: haasteita kirjastotieteelle ja informatiikalle. — Kirjastotiede & informatiikka 1 (1982), n:o 3, s. 58–65.
- Vakkari, Pertti (1985), Historia literariasta kirjastotieteeksi ja informatiikaksi. — Kirjastotiede & informatiikka 4 (1985), n:o 1, s. 3.23.
- Vakkari, Pertti (1986), Tutkinno uudistuksesta tutkinno uudistukseen. Tutkimuksen asema koulutuksen murroksessa. — Kirjastotiede & informatiikka 5 (1986), n:o 3, s. 96–104.
- Volanen, Vesa-Matti (1986), Tiedeyhteisön rakentumisesta. — Kirjastotiede & informatiikka 5 (1986), n:o 4, s. 113–119.

Ohjeita kirjoittajille:

Kirjastotiede ja informatiikka julkaisee oman oppiaineensa ja siihen läheisesti liittyvien tieteenalojen kirjoituksia: (1) artikkeleita, (2) katsauksia, (3) haastatteluja, (4) keskustelua, (5) raportteja, (6) kirjallisuus-esittelyjä ja -arviointeja sekä (7) Kirjastotieteen ja informatiikan yhdistyksen toimintaa esitteleviä kirjoituksia.

Laajempien kirjoitusten (1–3) alkuun sijoitetaan lyhyt englannin kielinen tiivistelmä (abstrakti).

Kirjoitukset tarjotaan kahtena kappaleena toimitukselle julkaistavaksi. Ne on kirjoitettava koneella yhdelle puolelle liuskaa ns. »kolmosväliskeellä» (noin 30 riviä per liuska) jättämällä kullekin sivulle leveä marginaali. Kirjoitusten on oltava lopullisessa puhtaaksikirjoitetussa asussaan.

Kirjallisuusluettelon laadinnassa pyydetään käyttämään seuraavaa kaavaa:

— *Esimerkkinä kirja:* Rózsa György, Scientific information and society. Mouton, The Hague, 1973.

— *Esimerkkinä aikakauslehtiartikkeli:* Inhaber, H. & Alvo, M., World science as an input-output system. Scientometrics. 1 (1): 43–64. 1978. (Jos vuosikertaa ei mainitu, ensimmäiseksi vuosiluku.)

Ennen kirjoitusten painattamista kirjoittajille lähetetään yksi oikovedos, joka on korjattuna palautettava mahdollisimman pian toimittajalle. Kaikista yhteyksistä kirjapainoon vastaa toimitus.

Tekijät vastaavat kirjoitustensa tieteellisestä sisällöstä.